

HAMID OLIMJON IJODIDA XALQ OG‘ZAKI IJODINING O‘RNI

*Irgasheva Marhabo Olimjonovna,
Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi
ijod maktabi tarbiyachisi*

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada Hamid Olimjon ijodida xalq og‘zaki ijodining o‘rni hamda hayotda va ijodda xalq baxshilariga qaratilgan e‘tibor haqida yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: xalq baxshilari, folklor, motiv yoki syujet, kuchli fantastika, she‘r, H.Olimjon.

H.Olimjon hayotda va ijodda xalq baxshilariga, umuman, folklorga alohida mehr-muhabbat va samimiy hurmat bilan qaradi. Buni biz Fozil shoirga bag‘ishlangan “Kuychining xayoli”, Abdulla shoir Nurali o‘g‘liga atalgan “Do‘mbiraning maqtovi” she‘rlarida, “Oygul bilan Baxtiyor”, “Semurg‘ yoki Parizod va Bunyod”, “Ikki qizning hikoyasi” kabi ertak dostonlarida yaqqol ko‘ramiz. Shu o‘rinda ta‘kidlash joizki, shoir folklor bilimdoni sifatida o‘z ijodida o‘zbek xalq ertaklari va dostonlariga xos bo‘lgan ko‘pgina xalqona uslublarni qo‘llaydi. Natijada har qanday kitobxon bunday asarlar folklorga xos bo‘lgan oddiy motiv yoki syujet, kuchli fantastika, ehtiros va lirizm ruhi bilan sug‘orilgan shoh asarlarga aylanganligini sezadi. Bulardan tashqari, shoirning “Shodiyona”, “Yigitlarni frontga jo‘natish”, “Xat” va “Bo‘l omon”, “Qishloq qizi” kabi she‘rlari ham folklor ruhi bilan chuqur sug‘orilgan ajoyib asarlar sifatida adabiyotimiz sahifalaridan munosib joy oldi. Ularni o‘qiganda har bir she‘riyat shaydosi, yagona umumiy xususiyat xalqona ifoda usuli birlashib turganligiga guvoh bo‘ladi. Hamid Olimjon “Zaynab va Omon”dagi Kokillari uning tol-tol Lablarida bitgan qora xol, Bu dunyoga arziguday bor... Kabi liriknafas misralarni ”Alpomish”dagi Kokillaring eshilgandir tol-tol, Har toluga bersa yetmas dunyo mol, singari epik tasvirdan ijodiy foydalanganligini alohida ta‘kidlash lozim. Bunday misollarni shoir ijodidan juda ham ko‘plab keltirish mumkin. Xalq og‘zaki ijodiyotining yozma adabiyot vakillari ijodiga ta‘siri turli ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi. H.Olimjonning ”O‘zbekiston” she‘rida esa quyidagi misralar bor:

Qorli tog‘lar turar boshida,
Gul vodiylar yashnar qoshida.
Chor-atrofga yoyilgan gilam.
Aslo yo‘qdir bundayin ko‘klam.
Chavandozlar bordir bu elda,
Bahor chog‘i pishqirgan selda.
Arg‘umoqlar qo‘shig‘i bordir,

Bu shundayin ajib diyordir.
Dalasida o'smas tikonlar,
Cho'llarida chopmas ilonlar,
Qush uchsa-da, kuymas qanoti,
Odam o'tsa qurimas zoti.
Bunda bulbul kitob o'qiydi,
Bunda kurtlar ipak to'qiydi,
Bunda ari keltiradi bol,
Bunda qushlar topadi iqbol.
Kuychilari o'qiydi yalla,
Juvonlari aytadi alla,
Pazandasi yopadi shirmon,
Qarilari kutadi mehmon.

Parchaga e'tibor bilan nazar tashlansa, ta'rifning ko'pgina mushtarak tomonlarini anglab olish qiyin emas, jumladan, dostondagi ta'rifda Xorazmning yoz-u qishlarining o'ziga xos tarovati kuylansa, shoir misralarida diyorumizning ko'klam fasli madh etiladi. Dostondagi elning qariyalari, qiz va yigitlari haqidagi ta'rif she'rda yanada aniqroq tarzda o'z aksini topadi. Dostonda bedovlar, qushlar g'urur bilan tasvirga olinsa, she'rda ham arg'umoqlar, bulbullar ta'rifi yuksak ko'tarinkilik bilan talqin etiladi. Dostonda hatto cho'llarning bag'rida bebaho boyliklar yashiringani kuylansa, she'rda ham ushbu masalalarga asosiy e'tibor qaratadi. Har ikkala she'rning bag'rida yashiringan yuqoridagi asosiy detallar ulardagi asosiy mundarijaning o'zaro ancha yaqinligini har jihatdan isbotlaydi. Albatta, H.Olimjon she'ridagi ta'riflar keng qamrovli va zamonaviy bo'lib, she'r esa o'zi yaratilgan davr bilan uzviy bog'langan, badiiy barkamol asardir. Biroq bu she'rning paydo bo'lishida "Yusuf va Ahmad" dostonidagi Xorazm ta'rifining muayyan ta'siri bo'lishi mumkin. Chunki H.Olimjon xonadonida ko'plab baxshilar tez-tez bo'lishib, Mulla Azim bilan suhbatlashib, dostonlar kuylaganlar, qissaxonlik qilganlar. H.Olimjon esa "Yusuf va Ahmad"ning qo'lyozmasini o'qigan bo'lishi mumkin. Qolaversa, ushbu doston Fozil shoir repertuarida bo'lganligi bizga ma'lum. Binobarin, dostondagi el-yurt ta'rifi H.Olimjonda O'zbekiston ta'rifi bilan aloqador fikrning tug'ilishiga sababchi bo'lib shoirning ilhom manbayi sifatida xizmat qilganligi, shubhasizdir. Xullas, H.Olimjon bolalik chog'laridanoq folklorga alohida mehr bilan qaragan bo'lsa, umr bo'yi xalq shoirlari bilan hamnafas, hamdard, hamkor va ijodiy aloqada bo'ldi. Ularning dostonlaridan ijodiy ravishda katta mahorat bilan foydalana oldi. Bularning hammasi "Hamid Olimjon va folklor" mavzusining turli qirralarini tashkil etadi. Xalq og'zaki badiiy ijodiyotiga xos mazmun va shakl komponentlaridan foydalanish yozma adabiyotni asosiy omillaridan biri. Zotan, iste'dod xalq hayotidan, uning ma'naviy-psixologik va milliy-mahalliy ruhidan ayri holda barkamol bo'lolmaydi. Binobarin,

“shoir bo‘lib tug‘ilish kerak bo‘lsa, u taqdirda xalqchil ham bo‘lib tug‘ilish kerak” (V.G. Belinskiy). Hamid Olimjon V.G. Belinskiy orzu qilgan shoirlardan edi. Uning shavq va sururga to‘la she‘riyati teran xalqchil hamdir. Shoirning badiiy ijodda xalqchilikning o‘zagini tashkil etuvchi folklorlarga murojaati masalasi o‘zbek adabiyotshunoslarining birtalay ishlaridan o‘rin olganligi ilmiy jamoatchilikka ma‘lum. Bu ishlarda shoirning xalq og‘zaki poetik ijodiyoti namunalariga murojaat etishida kelib chiqadigan umumiy prinsiplar aniqlangan va folklor H.Olimjon asarlariga xos xalqchilik xususiyatining markaziy nuqtasi ekanligi haqidagi xulosaga kelingan.

Demak, H.Olimjon lirik asarlarida folklorga murojaat etish, asosan, xalqona poetik shakllar, folklor asarlaridan o‘zlashtirilgan motivlar, shuningdek, maqol va matallardan foydalanish orqali amalga oshgan ekan. Zotan, Homil Yoqubovdek ustoz “shoir lirikasiga folklor obrazlarning urug‘larini sochib, avaylab parvarish qilib yangi zaminda qaytadan o‘stirdi”, deb yozganida to‘la haq edi, deb o‘ylaymiz.

Xulosa qilib aytganda, folklor H.Olimjon lirikasiga teran falsafiylik, jo‘shqin optimizm va jozibador o‘ynoqilik baxsh etuvchi badiiy fakt bo‘lib xizmat qilgan. Novator shoirning lirik she‘rlariga xos ana shu an’anani biz bugungi kunda o‘zbek she‘riyatining E.Vohidov, A.Oripov, O.Matjon, H.Xudoyberdiyeva, U.Azim va boshqa vakillari ijodida yana bir bor kuzatamiz. Demak, H.Olimjon o‘zbek she‘riyatining tongotarida asriy og‘zaki ijod namunalari bilan omuxtalashtirishda muhim hissa qo‘shgan, bunday ijodiy jarayon hozirgi she‘riyatimizda ham o‘zgacha uslubda hamon davom etmoqda, deyish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sharafiddinov O. Talant va mas‘uliyat. “O‘zbekiston madaniyati” gazetasi, 7-avgust, 1962-yil.
2. Azimov Sarvar. Hamid Olimjon abadiyati. T.: 1967.
3. Mamajonov S. Shoir dunyosi. T.: Adabiyot va san‘at, 1974, 224 b. 4. Mamajonov S. Teranlik T.: 1987,91-b.